

GABRIEL FOURNIER, Assistant à la Faculté de Clermont. *La création de la Grange de Gergovie par les Prémontrés de Saint André et sa transformation en Seigneurie (XIIe-XVIe siècle).* Dans la Revue *Le Moyen Age*, 1950, N° 3/4, pp. 307/55.

Le savant auteur nous trace, basé sur les archives extrêmement riches de l'abbaye de St. André de Clermont, une page intéressante de l'histoire du féodalisme auvergnat. L'abbaye créée à Gergovie — un lieu qui nous est connu de la Guerre Gauloise de César — un centre administratif, qui, à la fin du XIIIe siècle, s'entoure de grandes parcelles remembrées bientôt transformées en vignes, et devient un centre viticole. Mr. Fournier, en comparant le développement économique de l'abbaye de St. André avec celle des abbayes de Dilo, de Tongerlo, de Prémontré et de Humilimont, arrive à la conclusion, qu'en Auvergne, la ferveur des fidèles s'est détournée plus vite et plus radicalement qu'autre part aux ordres nouveaux, nés au XIIIe siècle, en défaveur des anciens. Ce fait a causé une décadence à Saint André.

Au XVe siècle, l'affaiblissement de la notion de communauté religieuse fait perdre à la grange son caractère de propriété ecclésiastique, Gergovie devient une seigneurie. Religieux et abbés sont gagnés par la mentalité des seigneurs contemporains. En marge, l'auteur loue le zèle du Père Eloi Sorel, profès de Prémontré, de 1652-84 prieur et archiviste de St. André. Goovaerts I 192 appelle ce religieux erronément « Sovel ».

Windberg.

P. Norbert BACKMUND.

* * *

M. P. VAN BUIJTENEN, *St. Vitus van Oldehove. Episoden uit de strijd om Leeuwardens kerk, 1146-1580*. Utrecht, Wed. J. R. van Rossum, 1950. In -8°, 178 blz. en 9 afb. (Ook verschenen in : *Archief voor de Geschiedenis van het Aartsbisdom Utrecht*, 1949 (Deel 68), 1-178, en als Deel II van de reeks *Frisia Catholica*).

Door het moeizaam bijeenbaren van de zeer schaarse en verspreide archiefbronnen en 't voorbeeldig benutten ervan, gelukte het de Rijksarchivaris in Friesland nog juist, om een overzicht te geven van de in de loop der eeuwen herhaaldelijk wisselende en

erg uiteenlopende vormen van beheer; welke de oudste parochiekerk van Leeuwarden gekend heeft.

Tegen het midden der 12^e eeuw verschijnt de Sint Vitus als « eigenkerk » van de Duitse Benedictijnerabdij van Corvey aan de Weser, de naam van de patroonheilige en de oudste bouwvorm der kerk, ons overgeleverd op het oorspronkelijk zegel, wijzen nog op dit monachaal verband. Weldra verkrijgt de bisschop van Utrecht echter reeds groter zeggingsmacht bij het beheer der kerk, terwijl ook de stijgende invloed daarop van leken in het vrijheidlievende Friesland duidelijk aan het licht komt. In 1285 volgt dan na allerhande strubbelingen de volledige overdracht van het patronaat over de kerk aan de Norbertijnen van de Abdij van Mariëngaarde, die slechts enkele uren gaans van Leeuwarden verwijderd lag. Dit recht van collatie slonk echter anderhalve eeuw later tot « de halve pastorie », zodat terzelfder tijd zowel een saeculier priester als een Witheer van Mariëngaarde als pastoor van St. Vitus voorkwamen. Dat de abt van Mariëngaarde slechts 't opperst pastoraat of de voornaamste pastoraatsprebende behield, hing samen met de stedelijke ontwikkeling van Leeuwarden zelf. Slechts een gedeelte van de Sint Vitusparochie kwam financieel tot bijzonder grote bloei, dit gedeelte omringde zich met een gracht en verwierf zich weldra stadsrechten. De kerk van St. Vitus van Oldehove kwam echter oorspronkelijk buiten het nieuwe stadsgebied te liggen, wat vanzelfsprekend een zekere tegenstelling tussen het stadsgebied en de oude parochiekerk teweeg bracht. Het gevolg van deze gang van zaken was, dat de O. L. V.-kerk van Nijehove zich bijzonder ging ontwikkelen en dat de stedelijke magistraat van Leeuwarden mettertijd de halve pastoraatsprebende van Mariëngaarde naar zich toe wist te trekken. In 1551 ging het stadsbestuur er ook toe over om eveneens het recht op « 't wit personaatschap » aan te tasten. Dit leidde tot een langdurig proces tussen de abt van Mariëngaarde en het Leeuwarder stadsbestuur, welke strijd tien jaar later nog niet beslist was en waarin waarschijnlijk vanwege het kerend getij ook nooit een uitspraak gevallen is. In 1559 was immers reeds tot de vorming van een bisdom Leeuwarden besloten, en in de omschrijvingsbulle, die eerst drie jaar later werd uitgevaardigd, werd de St. Vitus van Oldehove aangewezen als kathedraal. Doch er was meer : Mariëngaarde zelf werd opgeheven en de goederen der abdij aangewezen voor het onderhoud van het eveneens op te richten kapittel, waarin ook de Abt van Mariëngaarde en een aantal van zijn conventualen zouden opgenomen worden. Voor de Mariëngaar-

ders betekende dit, dat ze mettertijd van regulier tot saeculier kanunnik zouden worden omgetoverd, en tevens dat ze op wel wonderbaarlijke wijze met de eeuwenlang door hen bediende St. Vitus van Oldehove zouden geconfronteerd worden !

Het zou evenwel nog tot 1570 duren, voordat de intocht van bisschop Cunerus Petri kon plaatsvinden en de inlijving van Mariëngaarde haar beslag kreeg. In de daaraan voorafgaande jaren was de strijd tussen de Abdij en het stadsbestuur wel op de achtergrond geraakt, ja had men elkaar wel gevonden in een strijd tegen de oprichting van het nieuwe bisdom, al had iedere partij daarbij dan ook haar eigen motieven. Men kent het kortstondig en kommervol bestaan van het bisdom; in 1580 werd de uitoefening van de katholieke eredienst verboden, de geestelijke goederen onder het beheer gesteld van een rentmeester van de Gedeputeerde Staten en de St. Vitus van Oldehove onder het beheer gesteld van de Gereformeerde Gemeente. Over het einde van Mariëngaarde en de strijd rond de oprichting van het bisdom geeft de studie menig interessant détail.

Bij de behandeling van zijn onderwerp beperkte van Buijtenen zich niet strikt tot de plaatselijke gegevens. Vergelijking met toestanden elders, zowel in Friesland als in het bisdom Utrecht, schonken het onderwerp zijn gewenste kader. Het situeren van de betrekkelijk weinige gegevens over de St. Vitus van Oldehove in een zo ruim kader, bemoeilijkt de lezing en deed de strakke lijn wel wat verloren gaan. De deugdelijkheid der bewijsvoering leed echter daaronder niet en de ruimere opzet en betekenis der studie stemmen tot vreugde.

Alph. W. VAN DEN HURK.

* * *

M. DIERICKX, S. J., *De oprichting der nieuwe bisdommen in de Nederlanden onder Philips II. 1559-1570*. Antwerpen, Standaard - Utrecht, Spectrum, 1950, in 8°, 347 blz. met 3 kaarten.

Meer dan een historicus heeft gepoogd de grote lijnen te trekken van het verloop van de inrichting der nieuwe bisdommen in de Nederlanden. Het waren steeds onvolmaakte pogingen, omdat de voorhanden documentatie onvolledig was. Thans is blijkbaar het geschiedkundig verloop van de oprichting der bisdommen tot zijn definitieve oplossing gekomen. P. Dierickx heeft speurtochten inge-